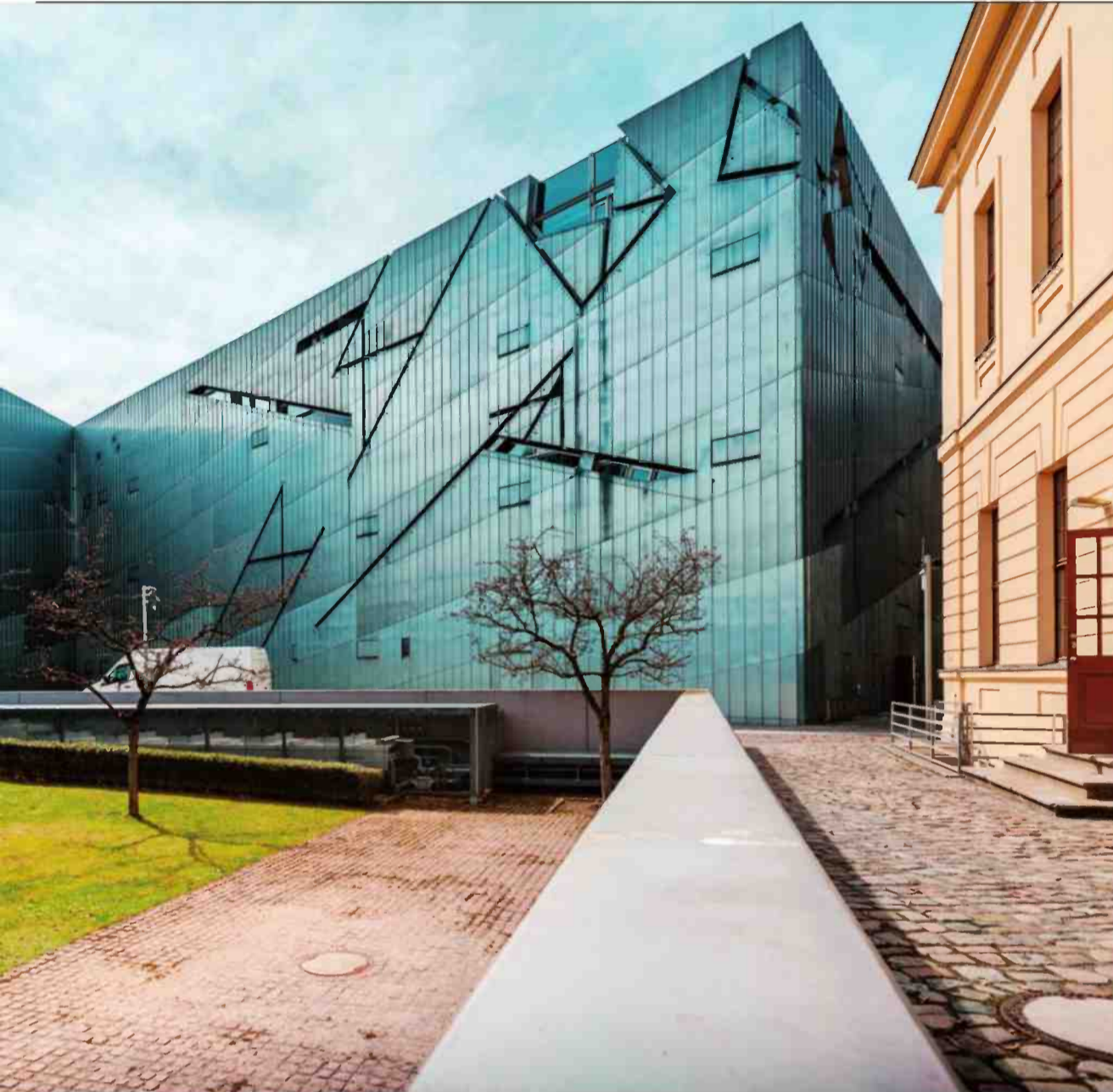

פחות שואה,
יותר זכויות אדם:
המוזיאונים היהודיים
בעולם משנים גישה

מוזיאון בשבילנו ובשביל אלה שמתעניינים בסיפור שלנו

מוזיאונים יהודיים שהוקמו בשנים האחרונות בברלין, בוורשה ובווינה משלבים מבנים איקוניים וטכנולוגיות תצוגה עדכניות. האם הם רואים במאבק ב־BDS חלק מתפקידם, כיצד משלבים בהם אמנות עכשווית ואיך קרה שגם באלבניה הוקם מוזיאון כזה – אף שאין במדינה קהילה יהודית

המוזיאון היהודי בברלין. נפתח מחדש ביום שבו נפלו מגדלי התאומים צילום: WorldWide / Shutterstock.com

נעמה ריבה

"בכל תערוכה אנחנו שואלים את עצמנו שתי שאלות: למה במוזיאון היהודי ולמה עכשיו?" אומרת ל"הארץ" מנהלת המוזיאון היהודי, קלאודיה גולה. לדבריה, נתח האמנות העכשווית המוצגת במוזיאון משתנה לפני הנסיבות ושיקולי תצוגה שונים.

דוגמה לכיוונים העכשוויים של מוזיאונים יהודיים ניתן לראות במוזיאון היהודי באמסטרדם, שבו מוצגת עתה התערוכה "מקום משלנו" של האמנית והצלמת איריס חסיד. היא מתעדת בצילומי סטילס ווידאו ארבע נשים פלסטיניות-ישראליות ומשלבת בתערוכה טקסטים באנגלית, הולנדית, עברית וערבית. "זו לא תערוכה פור ליטית, וזה בדיוק מה שייחודי בתערוכה", אומרת האמנית. "היא מציגה את הקשיים היומיומיים שקיימים אפילו בעיר חופשית וחי לוגית כמו תל אביב. מנהל המוזיאון אמיל שרייבר אמר שזהו התפקיד של המוזיאון היהודי – לעורר דיון על היחסים בין היהודים לע"רבים במדינת ישראל".

קירשנבלט-גימבלט אומרת שמוזיאונים רבים שינו גישה ביחס לתפקידם כסוכני שינוי בנושאים אקטואליים כמו אקלים, צדק חברתי וזכויות אדם. "כמה מוזיאונים יהודיים אקטיביסטיים יותר מאחרים. בקצה אחד נמצא המוזיאון היהודי ומרכזו השואה של טוסון באריונה, שהיה פעיל בהגנה על זכויות מהגרים ובניית שותפויות עם ארגונים לטיניים ולמען שחורים. בקצה השני נמצא מוזיאון העם היהודי 'אנו' בתל אביב, המציע תחושה כוללת של זהות יהודית. כששאלתי למי מיועד המוזיאון נאמר לי: 'בשבילנו ובשביל אלה שמ' תעניינים בסיפור שלנו'. זה מה שהופך את 'אנו' למוזיאון היהודי ביותר והמכיל ביותר. אם בית התפוצות הישן היה מוזיאון ציוני, 'אנו' הוא מוזיאון ישראלי המחדש את ישראל בתוך עולם יהודי רווי-מרכזים".

סערת BDS בברלין

שני מוזיאונים המשמעותיים ביותר בגל האחרון באירופה הם POLIN בוורשה והמוזיאון היהודי בברלין. כחצי שנה לאחר עליית הנאצים לשלטון, ביולי 1933, הגיע לארץ ישראל קרל שוורץ, שהיה האוצר הראשון של מוזיאון תל אביב. כמה חודשים לפני עלייתו הקים שוורץ את המוזיאון היהודי בברלין על בסיס אוסף אמנות רחב שכלל פריטי יודיאקה ויצירות של אמנים יהודים מודרניים כמו לסר אורי, מקס ליברמן וארנולד צדיקוב. המקום נפתח בדיוק שישה ימים לפני עליית הנאצים לשלטון. שוורץ החליט לא להישאר בגרמניה, אך המור זיאון המשיך לפעול עד שנסגר ב-1938. ב-2001 הוא נפתח מחדש, בדיוק ביום שבו נפלו מגדלי התאומים.

המוזיאון כולל בניין ישן בסגנון הבארוק, ששיכן בעבר את מוזיאון

קלאודיה גולה, מנהלת המוזיאון היהודי בניו יורק, אומרת שהדרך הטובה להילחם באנטישמיות היא באמצעות תערוכות הדנות בהשפעתה על התרבות. למשל תערוכה על אמנות שבזזו הנאצים

שעמדה בראש צוות ההקמה של תערוכת הקבע במוזיאון לתולדות יהודי פולין בוורשה, ומשמשת כאוצרת ראשית שלו, "מוזיאונים יהודיים כמידינות פוסט-קומוניסטיות לרוב שונים מהאחרים, וגם מוזיאונים השואה בצפון אמריקה, שעוסקים באירוע שהתרחש במקום אחר, שונים מבמידינות שהיו מוקד לרצח העם".

החוויה היהודית

מתי בעצם החלו להציג אמנות יהודית במוזיאון? במאמר בנושא מציינת קירשנבלט-גימבלט, בהסתמך על ההיסטוריונית לאמנות יהודית רחל וישינצ'ר-ברנשטיין, כי ב-1863 הארכיאולוג הצרפתי פלי-סיאן דה סוסי, שחפר בירושלים, הביא סרקופגים שמצא בעיר ללובר בפריז. הדבר עורר עניין ארכיאולוגי ובהמשך החלו ממצאים הקשורים ליהודים למצוא את דרכם למוזיאונים שונים בעולם. קירשנבלט-גימבלט לט מציינת עם זאת, שעוד קודם לכן, ב-1855, נרכשו עבור מוזיאון ויקטוריה ואלברט בלונדון – בטרם פתיחתו – חפצים יהודיים כחלק מההתעניינות ב"עם הספר". בארצות הברית, האוסף הוותיק ביותר של יודיאקה נוסד ב-1887 כחלק ממחלקת הדתות במכון סמיתסוניאן. ההתעניינות בפריטי יודיאקה ובארכיאולוגיה יהודית החלה, אם כן, באמצע המאה ה-19.

המוזיאון היהודי בניו יורק הוא הראשון ששילב בתוכו גם אמנות עכשווית. הוא הוקם ב-1904 ומאו 1947 פועל מבית ורבורג שבשדרה החמישית, קרוב לגוגנהיים. באוסף המוזיאון 30 אלף פריטים ובתערוכה 450. בשנות ה-60 החלו להציג בו תערוכות של אמנות עכשווית, למשל התערוכה פורצת הדרך Primary Structures (מבני יסוד) שהוצגו בה פסלים עכשוויים, ותערוכה של הצייר אד ריינהרדט. "זה היה מהלך מפתיע בתקופה שמוזיאונים אחרים לא עשו זאת", אומרת קירשנבלט-גימבלט, "ומאו המוזיאון חזר לרגעי הזהב של שנות ה-60 כהשראה לחקר החוויה היהודית באמצעות אמנות. זו גישה המושכת קהל צעיר ורחב".

ב-1421, בשלהי ימי הביניים, נהרס בית הכנסת בווינה ומהקהילה היהודית בעיר נותרו רק שרידים. היא התחדשה במאה ה-18 ונהפכה אט אט לאחת הקהילות היהודיות המפוארות באירופה שלפני מלחמת העולם השנייה. בשנות ה-90 של המאה ה-20 חלה באירופה התעוררות בהנצחת הקהילות היהודיות שנעלמו. הוקמו אנדרטאות, מוזיאונים יהודיים נפתחו ומוזיאונים קיימים שופצו. בווינה – שבה הוקם לראשונה מוזיאון יהודי בסוף המאה ה-19, שנסגר בעקבות האנשלוס ב-1938 – הוקם מוזיאון יהודי חדש בארמון אסקלס. הפריט המפורסם ביותר שמוצג בו הוא כנראה האופניים של בנימין זאב הרצל.

במקביל הוחלט להקים ברחבה הקרויה "כיכר היהודים" אנדרטה שעיצבה האמנית רייצ'ל ויטרד, ובה מבנה בטון גדול דמוי ספרייה שעליו מונחים ספרים ודפיפהם פתוחים. בכניס האנדרטה חקוק כיתוב לזכר קורבנות השואה האוסטרים ומצוינים שמות מחנות הריכוז. בחזית – זוג דלתות נעולות וחסרות ידיה. בחפירות שנעשו במקום עם הכנת האנדרטה התגלו שרידי בית כנסת שנהרס בימי הביניים, "אור ורוע" שמו. בעקבות הגילוי הוחלט להקים שלושה למוזיאון הראשי, הקרויה "מוזיאון כיכר היהודים", שמציגה מודל של בית הכנסת שנהרס. ניתן גם לבקר בשרידי הארכיאולוגיים של בית הכנסת שנמצאים מתחת לאדמה.

המטייל במקום יחוש בלבול מסוים. כמו בעוד מוזיאונים יהודיים באירופה הממוקמים באזורים מרכזיים (כך בפרינצה, רומא, פרנצ'ו-רט, מינכן, פריז ועוד), הסביבה אורבנית לגמרי ושוקקת מבתי קפה, חנויות ואנשים, בעוד המוזיאונים מאובטחים, מוקפים שומרים ובתוכם שאריות של עבר מפואר. בית הכנסת "אור ורוע" (כינויו של הרב יצחק בן משה מווינה) נבנה באמצע המאה ה-13 והתרחב בשנים הבאות תוך הוספת מרצפות צבעוניות, עד שהגיע לשטח של 465 מ"ר – מבתי הכנסת הגדולים של ימי הביניים, חוקרים מניחים שבחללו הצפוני שכנה הישיבה של וינה. מכל הפאר הזה שרדו רק היסודות, ולמעשה המבקר מסתובב בין שרידים שהם סוג של אנדרטה. החלל טה המוזיאלי לא לשחזר את בית הכנסת קשורה בין השאר להיעדר קהילה יהודית-מסורתית חזקה בווינה.

כמו המוזיאון בווינה על שתי שלוחותיה, ברחבי העולם יש עוד מוזיאונים יהודיים שבולטים בנוף העירוני, למשל בוורשה, בניו יורק ובאמסטרדם, ולעומתם יש גם מוזיאונים קטנים הצמודים לבתי כנסת, כמו באיטליה, המשלבים הנצחת קהילה שנספתה עם פריטי יודיאקה. במידינות ערב יש רק מוזיאון אחד, בקובלנקה שבמרוקו, וכמו רבים מהמוזיאונים היהודיים גם הוא הוקם ביוזמה פרטית. בחלוקה גסה, אומרת ל"הארץ" פרופ' ברברה קירשנבלט-גימבלט,

המוזיאון היהודי בוורשה. כיצד יהודים חיו, ולא רק כיצד מתו צילום: Czarek Sokolowski/AP

לדברי, פרופ' קירשנבלט-גימבלט, אוצרת מוזיאון POLIN החדש בוורשה, מוזיאונים רבים שינו גישה ביחס לתפקידם כסוכני שינוי בנושאים אקטואליים כמו אקלים, צדק חברתי וזכויות אדם

בברורה קירשנבלט-גימבלט. חקירה באמנות צילום: Piotr Malecki

סערה ציבורית התעוררה לפני כמה שנים לאחר שמנהלן, פרופ' פטר שפר, הביע תמיכה בחופש הביטוי של תנועת החרם על ישראל. שפר תמך בעצומה של אנשי רוח יהודים שקראה להימנע מהגדרת BDS כתנועה אנטישמית וטענה שחרם הוא "כלי מחאה לגיטימי ולא אלים". שפר ציין בהודעתו כי החליט להתפטר כדי למנוע פגעי עיה נוספת במוזיאון. במקומו נכנסה לתפקיד הטי ברג, שעבדה 30 שנה במוזיאון להיסטוריה יהודית באמסטרדם ואף שימשה כאוצרת ומנהלת שלו.

ברג, כמו רוב עמיתיה, מדגישה שזה לא מוזיאון שואה. "אנו מציגים חיים ותרבות יהודיים. 1945 לא היתה נקודת סיום: אנו מציגים את ההיסטוריה והתרבות היהודית בגרמניה עד היום, ויש הרבה מה לספר על ההווה, במיוחד בכרליין", היא אומרת. ברג מחוברת לרוח החדשה שמאפיינת מוזיאונים: "במאה ה-21, המוזיאון הוא גם מקום חברתי. במיוחד בתקופות של פופוליוזים ימני ואנטישמיות גוברת, על המוזיאון היהודי בכרליין להמשיך להיות מקום פתוח לוויכוחים ולמפגשים". עד כמה תמתח ברג את הקווים ותכיל גם אמנות ישראלית רגישה בהקשר הגרמני, שלדוגמה מוצגת בניו יורק או בהולנד? ב-2019 הוצגה במוזיאון היהודי באמסטרדם, כשהיא היתה האוצרת שלו, תערוכה של אורי קצנשטיין שאצרה רונית עדן, ובה כיסאות שעוצבו בהשראת צלבי קרס. ברג אומרת שצלבי הקרס הם לא הוצגו באופן מסית. "הוא השתמש בשני כיסאות שצורתם רמוזה לצלב הקרס. הראינו את הכיסאות ואת הסרט על ההופעה של קצנשטיין וכונו. את יצירת האמינות הוא אפשר היה להציג גם במוזיאון שלנו בהקשר הנכון. צלב קרס יכול להופיע בהקשרים שונים – בתמונות היסטוריות צלב הקרס מורפיע לעתים קרובות – וההקשר הוא שמכריע".

POLIN בוורשה, שנחנך ב-2014, שואף גם הוא להציג בהרחבה את חיי היהודים. "אם מישוהו יהרוג אותי מחר, הייתי רוצה שיוכרו את החיים שלי, ולא רק את מותי", הסביר פרופ' דרויש סטולה, מנהל המוזיאון, בכתבה שפורסמה ב"הארץ" עם פתיחתו. הרעיון להקמתו עלה ב-1993, ארבע שנים אחרי נפילת הקומוניזם. "זה היה בהשראת הפתיחה של המוזיאון לזכר השואה בווינגטון", מספרת קירשנבלט-גימבלט. "ארגון יהודי בוורשה הגה את הרעיון, והממשלה והעירייה הצטרפו לפרויקט יותר מעשור לאחר מכן. המוזיאון ממוקם מול האנדרטה לזכר מרד גטו ורשה ומשלים את מתחם הנצחה בכך שהוא מספר כיצד חיו יהודים ולא רק כיצד מתו".

תערוכת הליכה, היא מדגישה, מבוססת על סיפור ולא על אוסף. "המוזיאון התחיל ללא אוסף – ומאו הוא צבר כ-10,000 חפצים – והודך לט שתערוכה סיפורית המובאת באמצעים טכנולוגיים חדישים היא הדרך החוקה ביותר להציג את ההיסטוריה בת אלף השנים של יהודי פולין. זו היתה פעם הקהילה היהודית הגדולה בעולם, והיום מדובר במיעוט זעיר". לדבריה, יש התעניינות רבה של פולנים נוצרים במוזיאון. "50% עד 70% מהמבקרים הם פולנים, לפי העונה. כמחצית מהמבקרים הבינו לאומיים הם יהודים מישראל ומהתפוצות".

המוזיאונים בוורשה ובכרליין הם חלק מגל של מוזיאונים חדישים. המוזיאון בכרליין ממשיך את גל האדריכלות שהביא מוזיאון הגוגנהיים

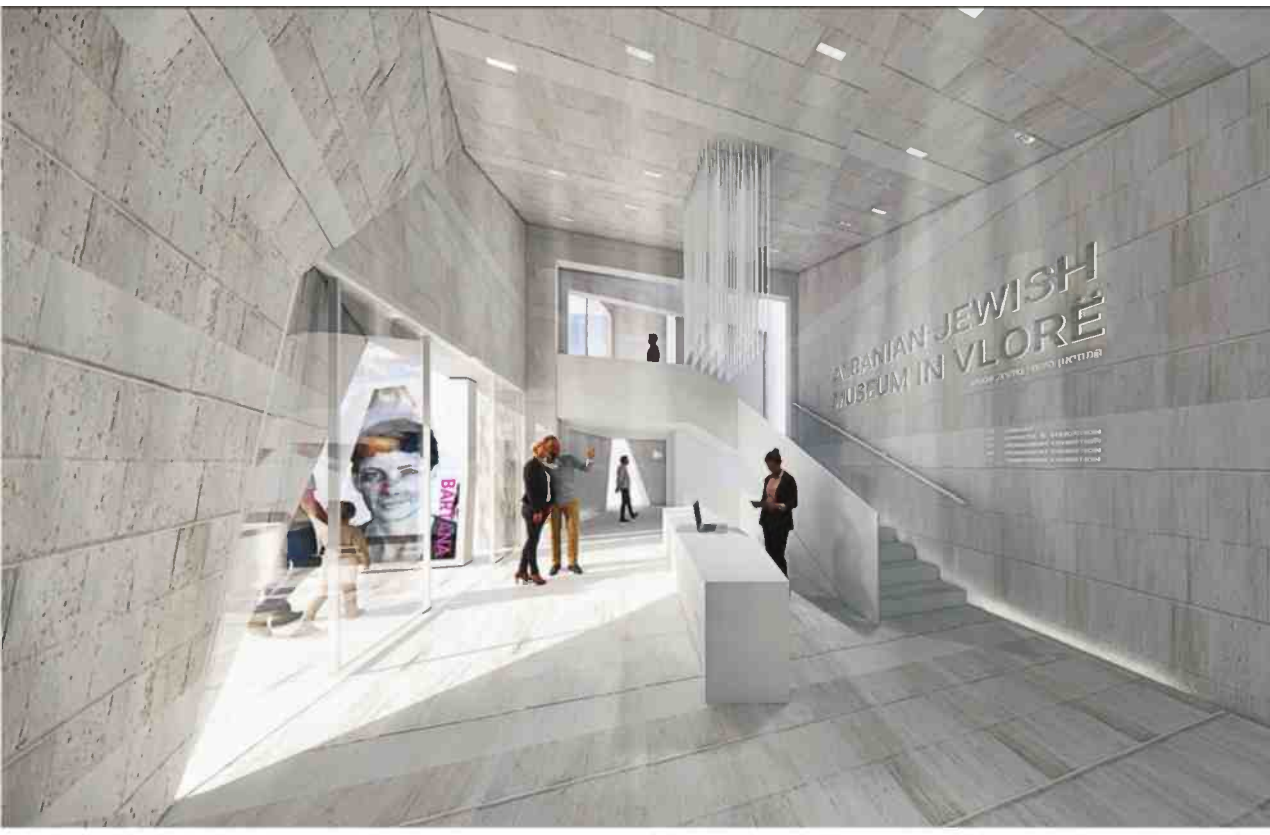

המוזיאון היהודי בניו יורק. הראשון שהחליט לשלב אמנות בתצוגה צילום: Osugi/Shutterstock

ברלין, ובניין חדש בסגנון דקונסטרוקטיבי שתכנן האדריכל היהודי דניאל ליבסקינד ונראה ממבט על כנחש מזוגזג עם חזיתות מחורצות. השיטוט בו מעט מבוכי ואף מורכב. תערוכת הקבע במקום השתנתה ונפתחה מחדש באוגוסט 2020, תחת הכותרת "חיים יהודים בגרמניה: עבר והווה". על פני יותר מ-3,500 מ"ר מובא סיפורם של היהודים בגרמניה מראשית ועד ימינו, מנקודת מבט יהודית. תערוכה גדולה במוזיאון עוסקת במשה מנדלסון, ועבודת הווידיאו Drummersss, של האמן הישראלי גלעד רטמן, היא חלק מהמגמה לשלב אמנות עכשווית במוזיאונים יהודיים. הפריט הוותיק ביותר הוא "ספר סיני" מ-1391. מקורו בעיר רוטנבורג שבבוואריה, עירו של המהר"ם מרוטנבורג, בן המאה ה-13.

מן הפאר של בית הכנסת העתיק בווינה נותרו רק היסודות, והמבקר במוזיאון מסתובב בין שרידים שהם מעין אנדרטה. ההחלטה לא לשחזר אותו קשורה בין השאר להיעדר קהילה יהודית מסורתית חזקה כיום בעיר

הדמיה של המוזיאון החדש באלבניה. יוקם מול אתר שבו שכן בית כנסת צילום: Kimmel Eshkolot Architects

מוזיאון בשבילנו

המשך מעמ' 9

בבילבאן, שבו גובש הקונספט שהאדריכלות של המוזיאון היא איקונית בפני עצמה. המוזיאון בוורשה, אותו עיצבו אדריכלים פינים, הוא בעל עיצוב יותר מהודק ופחות קפריזי, אך נוכחותו בולטת.

קירשנבלט-גימבלט מסכימה כי "למיקום המוזיאונים ולארכיטקטוריה שלהם יש תפקיד חשוב. מוזיאון 'אנו' שממוקם בקמפוס של אוניברסיטת תל אביב במרחק מה ממרכז העיר, לא מאפשר ביקור ספונטני אלא דורש תכנון מראש. הבניין של מוזיאון POLIN הוא פנינה אדריכלית המתאימה באופן מושלם למיקומו ולתפקודו".

להפחית דעות קדומות

למוזיאונים היהודים יש תפקיד עקיף גם בהתמודדות עם תנועות החרם, אף שלא תמיד הם מתנסחים באופן פוליטי. בניגוד לעמדה שהפגין פרופ' שפר במוזיאון ברלין, ברג התבטאה בעבר כמה פעמים נגד תנועת BDS. "התנועה הזאת לא רק קוראת להחרים את ישראל, אלא גם להחרים השתתפות של אמנים ומדענים ישראלים בשיח הציבורי מבחינתי זה לא מקובל".

עם זאת ברג מציינת כי אין זה תפקיד המוזיאון "להילחם בתנועה חברתית מסוימת או באנטישמיות. זו משימה לחברה כולה. אבל אני מקווה שנוכל להפחית דעות קדומות נגד יהודים באמצעות שיתוף ידע. הידע של רוב האנשים בנושא מועט והדימוי על היהודים עתיר קלישאות וסטריאוטיפים. אני אדם אופטימי המאמין שידע הוא נשק נגד אנטישמיות".

גולד, מנהלת המוזיאון היהודי בניו יורק, אומרת שהדרך הטובה להילחם באנטישמיות היא באמצעות תערוכות הדנות בהשפעתה על התרבות. כך למשל התערוכה על האמנות שבזוו הנאצים, "לאחר החיים: הסיפורים האבודים של אמנות שנבזזה" (Afterlives: Recovering the Lost Stories of Looted Art), שהוצגה עד ינואר האחרון והראתה יצירות של פול סואן, מארק שאגאל, גוסטב קורבה, פול קליי, אנרי מאטיס, פבלו פיקאסו וקמיל פיסארו – לצד יצירות עכשוויות של ארבעה אמנים, בהם הישראלים דור גו והדר גז.

גולד מציינת גם את התערוכה "אנחנו נלחמים כדי לבנות עולם חופשי" של האמן יונתן הורביץ, שבחנה כיצד הגיבו אמנים לעליית משטרם סמכותניים ולשנאת זרים, ועסקה גם בנושאי הגירה וזהות תרבותית. הרעיון לתערוכה התחיל ב-2017 עם התגברות האנטישמיות, והוצגה בה בין היתר יצירתו של הורביץ, "ללא כותרת (Arbeit Macht Frei)", שבה יצר רפליקה של השלטת המפורסם מאושוויץ מפורק לשלושה חלקים, בעקבות גניבת השלטת ב-2009 על ידי פושע שוודי והחזרתו בשלושה חלקים.

מי שכן רואה תפקיד חשוב למוזיאונים במאבק באנטישמיות הוא שר התפוצות נחמן שי, שפקד בשנים האחרונות מוזיאונים יהודיים רבים. "אנטישמיות ישראלית זו האנטישמיות החדשה ואנחנו רואים שהיא גוררת אירועים אנטישמיים. לכן המוזיאונים האלו חשובים גם ליהודים בגולה. זה כלי שמאפשר חיבור פנימי בקהילה. ישראל כמור כן לא תומכת במוזיאונים פיננסית, המדינה בקושי נותנת כסף למור ומוזיאונים בישראל, אבל כשאני מבקר בהם אני מכין שהם אמצעי להפצת התרבות היהודית והישראלית העכשווית, גם לקהילות היהודיות וגם ללא יהודים".

שרת התרבות מלווה

מה למוזיאון יהודי ולעיר הנמל ולורה, במדינה בלקנית בעלת רוב מוסלמי כאלבניה, שקהילתה היהודית קטנה עד לא קיימת? ערב מלחמת העולם השנייה היו באלבניה כ-300 יהודים. בפרוטוקול ועידת זנוה צוין המספר 200, ועצם ההתייחסות למספר הזעיר הזה הוא עדות נוספת לטוטאליות של כוונת הנאצים להשמיד את יהדות אירופה. אבל בזמן המלחמה היתה אלבניה אחת המדינות הבודדות באירופה שמספר היהודים בהן גדל ועמד על כ-2,000, וזאת בזכות ההגנה היחסית לה וזכו היהודים מתושבי אלבניה המוסלמים, שאירחו אותם בתיכי הבריחה מהארצות הסמוכות.

למעשה, יש כבר באלבניה מוזיאון יהודי קטנטן בשם "מוזיאון סר לומון", בעיר בראט שאליה הגיעו יהודים מספרד במאה ה-16. הוא הנציח בעיקר את הצלת היהודים בשואה בידי מוסלמים ונוצרים. "זהו מוזיאון פרטי שהוקם בעבודה של אהבה", אומרת קירשנבלט-גימבלט, "זה מה שהייתי מכנה 'מוזיאון עממי', ז'אנר בפני עצמו".

המוזיאון החדש יוקם ביוזמת הקרן האלבנית-אמריקאית לפיתוח (AADF). מנהלת הפרויקט אלקטה קוריוו מציינת שיש נוכחות

בניגוד לתמיכה ב־BDS שהפגין המנהל הקודם של מוזיאון ברלין, מחליפתו הטי ברג אומרת: "BDS לא רק קוראת להחרים את ישראל, אלא גם להחרים אמנים ומדענים ישראלים מהשיח הציבורי. מבחינתי זה לא מקובל"

במלחמת העולם השנייה היתה אלבניה אחת המדינות הבודדות באירופה שמספר היהודים בהן גדל, וזאת בזכות ההגנה היחסית לה זכו יהודים מהתושבים המוסלמים, שאירחו אותם בנתיבי הבריחה מהארצות הסמוכות

יהודית מתועדת באלבניה מאז המאה השנייה לספירה. בסוף המאה ה-14 היגרו יהודים רומניוטים, שמקורם בארצות הבלקן, מיוון לאלבניה. בסוף המאה ה-15, בתקופת האינקוויזיציה, הומין הסולטן הטורקי את היהודים לחיות תחת שלטון מוסלמי באימפריה העותמנית ולא אלבניה הגיעו גם יהודים ספרדים. "למרות שהחיים עבור יהודים לא תמיד היו מושלמים", אומרת קוריוו, "המקום התגלה כמקלט בטוח במשך מאות שנים. יהודים המשיכו להגר מיוון במאה ה-18 ובתחילת ה-19, והתיישבו בוולורה".

כיוון שוולורה היתה עד שנות ה-90 ביתה של הקהילה היהודית, היא נבחרה לארח את המוזיאון ולא בירת המדינה, טירנה. "רוב מבני המגורים באזור שבו יוקם המוזיאון הם בתים של משפחות יהודיות שעסקו במסחר. היסטוריונים מעריכים שמומחיות זו הובילה להתייחסות העיר", מספרת קוריוו. המוזיאון ימוקם מול האתר שבו שכן בית הכנסת ויהיה חלק ממקבץ מבני תרבות, בהם מוזיאון היסטוריה ומוזיאון אתנוגרפי.

בתחרות אדריכלים בינלאומית להקמת המבנה זכה משרד האדריכלים הישראלי קימל אשכולות, שתוכנן בין היתר את היכל ההנצחה בהר הרצל ואת מוזיאון הטבע באוניברסיטת תל אביב. מבנה המוזיאון קטן, כ-1,300 מ"ר. אל המבנה המרכזי, שהוא מבנה לשימור, יתווספו שתי קומות. האדריכלים תכננו נקודת מפגש ציבורית חיצונית למבנה, שתהיה מין נקודת זיכרון.

ביתן הכניסה נבנוע מאלמנטים מגוונים כמו גדרות ועמדת שמיים. הוא עוצב כגוש דמוי סלע. "רצינו שיהיה מין אייקון בכניסה", אומרת האדריכלית לימור עמרני. מתחתיו תכננו חלל לתערוכות מתחלפות שיכול להיות פתוח בלי קשר למבנה המרכזי. התוספות למבנה ההיסטורי יהיו מחומר עכשווי. "התכנון הוא בקנה מידה אנושי ובייחוד שם תחושה של מקום שלא השתלטה עליו הקידמה ורצינו ליצור תוספת שתשלב בכך", אומר האדריכל אסף קימל. "נפגשנו עם ראש הממשלה, אדי רמה, שהיה אמן והצגנו בפניו את הפרויקט. נפגשנו גם עם שרת התרבות, אלווה מרגריטי, שהיא אדריכלית, המלווה את התכנון".

בין המרכיבים השונים במתחם – המבנה המרכזי, ביתן הכניסה ונקודת הזיכרון – נוצר חלל משולש, שאותו מקדישים האדריכלים למונח המקומי "בסה". בסה הוא קוד "הכבוד" ההיסטורי והאתי של האלבנים, ופירושו "לקיים הבטחה", לעמוד במילתך. לפי "יד ושם", "יש לראות את העזרה שהושיטו האלבנים ליהודים ולאחרים כמנהג של כבוד לאומי. האלבנים יצאו מגדרם להציל יהודים ואף התחרו ביניהם על הזכות להציל. כל זאת ממקור אהבת האנוש ורצון לעזור לביי תמותה הזקוקים לעזרה גם אם בני דת אחרת".

המוזיאון יהיה פתוח לכולם כמרכז תרבותי וחינוכי, אומרת קוריוו. "זה יהיה מוזיאון של המאה ה-21, מחובר למקום, לאלה שגרו בו פעם ולאילו שחיים בו היום. מקום נגיש פיזית וגם אינטלקטואלית, שיאפשר למקומיים להתאסף ויאפשר ליהודי אלבניה להתחבר מחדש להיסטוריה שלהם".

נעמה ריבה

מתוך התערוכה של יונתן הורביץ בניו יורק. "לבנות עולם חופשי" צילום: Kris Graves / Jewish Museum, NY

האופניים של הרצל מוצגים במוזיאון היהודי בווינה צילום: KLAUS.PICHLER

קלאודיה גולה. למה עכשיו צילום: Will Ragozzino

הטי ברג. רוח חדשה צילום: Jüdisches Museum Berlin, Yves Sucksdorf